

Valtionvarainministeriö

Viite: Lausuntopyyntö 18.1.2018

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta sekä sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain 5 §, 6 § ja 7 §:n 1 momentin kumoamisesta

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitysluonnosta lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esitysluonnoksen keskeinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta. Säädös olisi uusi ja sillä implementoidaan kansallisesti Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta 2016/2102/EU (jäljempänä *saavutettavuusdirektiivi*). Direktiivin implementoinnin lisäksi ehdotetaan säädettäväksi viranomaisten sekä muiden julkista hallinto-tehtävää hoitavien velvollisuudesta järjestää digitaaliset palvelut hallinnon asiakkaille sekä tähän järjestämiseen liittyvistä velvollisuuksista.

Ehdotettavalla lailla pyritään edistämään digitaalisten palvelujen laadukasta ja tietoturvallista tarjoamista julkisella sektorilla sekä saavutettavuusvaatimuksilla parantamaan yhteiskunnan erityisryhmien edellytyksiä selvitä omatoimisesti julkisen sektorin digitaalisten palvelujen käytöstä. Laissa säädettäisiin keinoista, joilla digitaalisten palvelujen saavutettavuutta edistettäisiin sekä varmistettaisiin saavutettavuusvaatimusten tehokas toimeenpano.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Esitysluonnoksessa ehdotettavalla lailla on tarkoitus edistää digitaalisten palvelujen laadukasta ja tietoturvallista tarjoamista julkisella sektorilla. Lisäksi tarkoituksena on huolehtia erityisryhmien kohdalla saavutettavuudesta, jotta myös heillä olisi tosiasiallisesti mahdollisuus selvitä omatoimisesti julkisen sektorin digitaalisten palveluiden käytöstä. Lapset ja nuoret ovat merkittävä digitaalisten palveluiden käyttäjäryhmä ja heidän kohdallaan saavutettavuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (2 artikla, 12 artikla) ja Suomen perustuslain (6 §) mukaan lapset ovat yhdenvertaisia. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsella on oikeus tietoon (13 artikla), joka sisältää vapauden

hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia yli rajojen suullisessa, kirjallisessa, painetussa, taiteen tai missä tahansa muussa lapsen valitsemassa muodossa.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston työssä tulee jatkuvasti esiin se, että lapsilla ja heidän huoltajillaan ei ole riittävästi tietoa tarjolla olevista (julkisen sektorin) palveluista eikä siitä miten palvelut toimivat. Tämä voi johtaa muun muassa merkittäviin oikeusturvaongelmiin. Digitaalisilla palveluilla voidaan jakaa tehokkaasti tietoa eri käyttäjäryhmille, jos tiedon saavutettavuuteen ja ymmärrettävyyteen kiinnitetään riittävää huomioita. Toimivien palveluiden avulla voidaan myös tosiasiallisesti madaltaa kynnystä hyödyntää palveluita.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että hallituksen esityksessä olisi kiinnitettävä tarkemmin huomioita lasten ja nuorten oikeuteen hyödyntää julkisen sektorin digitaalisia palveluita. Digitaaliset palvelut ovat usein lasten (lapsella tarkoitetaan jatkossa alle 18-vuotiaita) ensisijaisia tapoja käyttää julkisen sektorin palveluita. Lapsen ja nuoret hakevat tietoa palveluista ja myös asioivat viranomaisissa niitä hyödyntäen. Luonnollisesti lapset eivät itse käytä läheskään kaikki julkisen sektorin palveluita, vaan huoltajat asioivat lapsen puolesta. Asiaa on siten arvioitava lapsen oikeuksien näkökulmasta sekä lapsen itsensä että lapsen puolesta toimivien kannalta.

Vaikka huoltajat usein asioivatkin lapsen puolesta, julkisen sektorin digitaalisissa palveluissa on huolehdittava siitä, että lapset voivat itse asioida niiden välityksellä silloin, kun lainsäädännössä tälle ei ole asetettu ikään perustuvia rajoituksia. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa tässä yhteydessä, että digitaalisiin palveluihin ei tule rakentaa ikään perustuvia esteitä lapsen asiointille, jollei sille ole hyväksyttävää perustetta. Esimerkiksi tietoteknisen ratkaisun ”helppous” ei tällainen ole. Sen lisäksi on huolehdittava siitä, että lapset voivat itse hakea tietoa digitaalisten palveluiden avulla, mukaan lukien tietoa tarjolla olevista palveluista, riippumatta siitä, voiko lapsi itse asioida näiden palveluiden avulla.

Julkisen sektorin digitaalisten palveluiden tulisi toimia siten, että ne rohkaisivat lapsia entistä paremmin hyödyntämään digitaalisia palveluita ja toimimaan itsenäisesti palveluiden käyttäjänä. Digitaalisten palveluiden kehittämisessä lapsiystävällisiksi on kiinnitettävä erityistä huomioita palveluiden saavutettavuuteen, käytetyn kielen ymmärrettävyyteen ja palveluiden helppokäyttöisyyteen. Lapsille tarjottavissa palveluissa on kiinnitettävä erityisesti huomiota palveluiden tietoturvasuuteen.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on järjestänyt vuonna 2014 keskustelun (general discussion day) lapsen oikeuksista digitaalisessa mediassa. Keskustelun perusteella julkaistut suositukset liittyvät myös osaltaan julkisen sektorin digitaalisten palveluiden tuottamiseen. Suositukset olisi siten tärkeää ottaa huomioon myös nyt käsillä olevaa hallituksen esitystä valmisteltaessa. Suositukset löytyvät lapsen oikeuksien komitean verkkosivuilta osoitteesta <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/Discussion2014.aspx>.

Lapsiasiavaltuutettu pitää, edellä mainittuun viitaten, vähättelevänsä sitä, että hallituksen esityksessä todetaan esityksellä olevan vähäisiä vaikutuksia lapsen asemaan (s. 27). Kohdassa ”Vaikutukset lapsen asemaan” ei kuvata minkäänlaisia vaikutuksia, ainoastaan todetaan asioita, joihin ehdotus tulee vaikuttamaan. Myönteistä ko. kohdassa on, että siinä on tunnustettu vammaiset lapset erityisenä ryhmänä. Esitysluonnoksen kohdassa ”Vaikutuksen yhdenvertaisuuteen” on kuvattu joitain vaikutuksia erilaisiin käyttäjäryhmiin. On tärkeää tunnistaa, että lapset voivat kuulua myös näihin ryhmiin, jolloin digitaalisissa palveluissa on otettava huomioon sekä lapsen kehittyvistä valmiuksista seuraavat vaatimukset että kuulumisesta tiettyyn erityistä huomiota vaativaan ryhmään seuraavat vaatimukset.

Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että jatkovalmistelussa tehdään huolellinen lapsivaikutusten arviointi, ottaen huomioon erilaiset lapsiryhmät, kuten esimerkiksi eri-ikäisten lapset, vammaiset lapset tai äidinkieleltään vieraskieliset lapset. Vaikutusten arvioinnin avulla voidaan tunnistaa mahdolliset tarpeet tarkentaa pykäläehdotuksia ja niiden yksityiskohtaisia perusteluita.

Jyväskylässä 1.3.2018

Tuomas Kurttila
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto